

Nyolc ablakon még megmaradtak kovácsiparunk egykori remekei, az eredeti kosaras ablakrácsok. A kolostor többi szárnya már dísztelen, sima, csupán az övparkány osztja földszinti és emeleti részekre. A tíz ablaktengely szélességű, 44 méter hosszú keleti szárny sarkain két méternél valamivel nagyobb kiugrással egy-egy ablaktengely szélességű sarokrizalit lazítja föl a négyszög tömörségét és a tető merevségét. Az 54,60 méter hosszúságú északi szárny középtengelyébe 13,40 méter hosszúságban 7,5 méter széles két ablaktengelyes, emeletenként három-három ablakos, azonos magasságú ereszes tetős szárny-épület ékelődik, amelynek földszintjén a tágas refektórium, felette pedig a könyvtárterem állott. Az északi szárny sima falfelületét 36 ablak törte át, amelyek a földszinten mind finom kivitelezésű, apácaráccsal voltak ellátva. A kolostor udvarán mind a négy oldalon 2,55 méter széles folyosó húzódott, emeletenként 6–6 ablakosorral, összesen 72 ablakkal nézett az udvarra. A refektórium és a könyvtárterem előtt a folyosó 2,35 méterrel kiszökkent az udvar négyszögébe. Gyakorlatiasság vezette a tervezőt, hogy a torlódás elkerülése végett az ebédlőnek előteret adjon. A rendház két lépcsőháza két szoba szélességű, a déli folyosóval szemben, arra merőleges kétkarú elhelyezése erős keményfából készült, az idő és a használat még nem koptatta el. A második lépcsőház fele szélességben, négy szobával tovább az északi szárny végigfutó folyosója mellett, szintén időtálló fából készült.

(Folyt. köv.)

Sztyahula László

„Kis Mohács” a Gerecse szívében: a maróti csata (1526)

1526. szeptember 1-jén – három nappal a katasztrofális mohácsi csatavesztés és II. (Jagelló) Lajos magyar és cseh király halála után – az országba tört oszmán-török hódítók megkezdték véres győzelmük gyümölcseinek kíméletlen és módszeres betakarítását. I. Szulejmán szultán e szomorú szombati napon engedélyezte az akindzsiknek, hogy elhagyva a táborot teljesítsék fő feladatukat: tűzzel-vassal pusztítsák és rabolják, fosztogassák a környéket, lakosait részint legyilkolva, részint pedig rabszjóra fűzve.¹ A több tízezernyi létszámú könnyűlovas, martalóc hadak minden bizonnal még aznap nyeregbe szálltak, és sietve hozzakezdték mintegy szokásos hóhérmunkájuk elvégzéséhez; Baranya és Tolna vármegye nagy részét végigszágulva kegyetlen módon legázolták a vidéket, és elsősorban Mohács, Pécs, Bátaszék és Tolna térségében több tucat falut a földdel tettek egyenlővé. Maga a padisah, miután újabb magyar csoportosítások felbukkanására, illetve támadására várva négy napig táborozott a Mohácstól délnyugatra elterülő csatamezőn, csak másnap, szeptember 2-án, a török naptár zil-kade havának 24. napján indult meg a főerővel Buda felé, hogy – teljessé téve diadalát – birtokba vegye azt. Előnyomulása – a Tisza bal partján, Szeged közelében állomásozó Szapolyai János erdélyi vajda tétlenkedésének és talán az akindzsik folyamatos portyázásainak is köszönhetően – az egész út során zavartalan volt.² Szulejmán a Duna mentén haladva szeptember 11-én ért Kelenföldre és a következő napon, azaz pontosan két héttel a mohácsi vész után vonult be az ország – Mária királyné és a kormányzat a katasztrofát túlélt tagjai által – védtelenül, lényegében üresen, a győztesek kénye-kedvére hagyott székvárosába. A török uralkodó 10 napot töltött Budán, ahol a királyi palotában szállt meg. Pestet és Buda városát szinte azonnal felgyújtatta, így esténként a két elhamvadó település lángjainak fényei világították meg várbeli szálláshelyét. Két izben is kilátogatott a magyar királyok a közelben, egy órányira fekvő nyéki kastélyába, hogy vadásszon, és budai tartózkodása leginkább pihenéssel és lakomázással telt.³

Az akindzsik és a hozzájuk hasonló egyéb irreguláris lovascsapatok mindeközben szakadatlanul és nem csökkenő intenzitással rabolták, pusztították a Dunántúl keleti és középső részét, sőt, egyes előőr-

¹ I. Szulejmán szultán hadinaplója az 1526. évi, Magyarország elleni hadjáratról. (Ford. *Thúry József*.) In: Mohács emlékezete. A mohácsi csatára vonatkozó legfontosabb magyar, nyugati és török források. A csatahely régészeti feltárásának eredményei. A szövegeket válogatta *Kiss Károly*. Szerk., bevezetővel és jegyzetekkel ellátta *Katona Tamás*. Bp., 1987.³ (Bibliotheca Historica; a továbbiakban: ME) 168–180. (a továbbiakban: Szulejmán naplója) 176–177.; *Jászay Pál*: A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. I. Pest, 1846. (a továbbiakban: *Jászay*) 10–11.

² Szulejmán naplója, 176–177.; *Perjés Géza*: Mohács. Bp., 1979. (a továbbiakban: *Perjés*) 428–432.

³ Szulejmán naplója, 177.; *Ferdi efendi*: Törvényhozó Szulejmán szultán története. (Ford. *Thúry József*.) In: ME 220.; *Jászay*, i. m. 15–18.

seik szeptember utolsó harmadában valószínűleg Győrnél, Pápánál és Tapolcánál is nyugatabbra, egészen az osztrák határ közvetlen közelébe is eljutottak. Az ország szisztematikusan feldúlása, rombolása, a lakosság tömeges méretű, irgalmatlan legyilkolása, valamint fogságra vetése és elhurcolása valójában már július első heteiben megkezdődött, akkor elsősorban a Szerémségben, majd – augusztus közepétől – a Dráva baranyai szakasza mentén őket sújtotta a vész. Az akindzsik, szilahtárok és gurebák (mindhárom csapatnem az Oszmán Birodalom könnyűlovasságának – a hivatásos hadszervezetén kívüli – szabadcsapataihoz tartozott) terrorisztikus, a lakosság megfélemlítését és ellenállási képességének csökkentését, megbénítását célzó akciói kezdetben a nagyjából 80 éve tartó magyar–török háborúskodás által leginkább érintett, és emiatt nagymértékben elnéptelenedett délvidéki területeken folyt, másfelől pedig mivel az oszmán hadvezetés a mohácsi győzelemig tudatosan – biztonsági megfontolásokból – koncentráta erőit, és csak „módjával” pusztította a vidéket.⁴ Bács, Bodrog, Szerém, Valkó és Pozsega megyék népessége, mert helyzetéből adódóan rákényszerült, már valamelyest hozzászokhatott a törökök bizonyos időközönként meg-megismétlődő beütéseihez, pusztításaihoz, az északabbi területek, így Baranya, Tolna, Somogy és Fejér lakossága azonban csak most, az addig legfeljebb a déli rémhírekből ismert szultáni hadak akadálytalan és villámgyors előretörése nyomán szembesült az irtózatossal veszéllyel, és a tapasztalás mindenütt kétségtelenül döbbenetes és vérfagyasztó lehetett. A reguláris haderő egyes kisebb seregtestei Budáról továbbvonulva, szeptember derekán–második felében megpróbálták elfoglalni Székesfehérvár, Esztergom, Visegrád, Tata és Komárom várait, de mivel ezeken a helyeken számottevő ellenállásba ütköztek, mind a négy erősség alatt kudarcot vallottak.⁵ Érdemes mindjárt hozzátenni, hogy tényleges fiaskóról, illetve magyar részről igazán jelentős sikerről aligha beszélhetünk, lévén valójában nem kellően előkészített, szabályszerű ostromok voltak ezek, sokkal inkább mérsékelt elszántsággal és kitartással végrehajtott, hamar félbehagyott „próba-szerencse” támadásokként, vagy rajtaütési kísérletekként írhatók le. A császár és a török hadvezetés egyelőre ugyanis nem kívánta megszállni és a Birodalomhoz csatolni a mohácsi győzelem óta uralma alá hajtott területeket, sőt, hazavonultakor Buda várát is feladta, így eszébe sem jutott a várostromokkal vesződni.⁶

A Szulejmán Budára való bevonulását követő napokban, szeptember derekán került sor a török seregek és a magyar „polgári” lakosság közötti egyik legnagyobb és legvéresebb fegyveres összecsapásra. A túlzás nélkül nyílt mezei ütközetnek is mondható esemény helyszínül Marót falu határát jelölik meg forrásaink, a településnév azonosításakor elvben azonban két lehetőség is felmerül: a Dunakanyarban fekvő, az akkor Pilishez, napjainkban Pest megyéhez tartozó, mai elnevezéssel Pilismarót község, illetve az épp ekkoriban, vagy nem sokkal később, a török hódoltság első évtizedeiben elpusztult, Nyergesújfalutól délre kereshető Esztergom vármegyei egykori falu. A történeti kutatás sokáig csaknem teljesen egybehangzó módon az előbbi, tehát a ma is létező településsel azonosította Marótot, figyelmen kívül hagyva Sörös Pongrác bő száz éve tett helyes megállapítását, miszerint a helynév valójában a Gerecse hegység kellső közepén, Esztergom megye délnyugati határa közelében fekvő falut takarja.⁷ Vonatkozó kútfőink alapján ez csaknem teljesen egyértelmű és bizonyos; Brodarics István szerémi püspök, kancellár, aki kortárs tanúként a messze legmegbízhatóbb forrásunk, arról tájékoztat, hogy a szóban forgó hely az esztergomi érsek kedvelt nyaralójaként szolgált, és „*Esztergomitől nem messze*”, a Vértes erdőségeiben volt található. Verancsics Antal közelkorú, néhány évtizeddel később készült munkájában szintén a Vértesbe helyezi Marótot, és az események kapcsán említi Héreg falut, valamint egy bizonyos tavat is, értesülése szerint ezek mellett, illetve közelében zajlott le a csata. Zermegh János szintén a század második felében lejegyzett krónikája hasonlóképp úgy tudja, hogy Marót a Vértesben, mint hozzáteszi: annak közepén feküdt.⁸ Mindezen információk némi kiegészítéssel és

⁴ Brodarics István: Igaz leírás a magyaroknak a törökökkel történt mohácsi összecsapásáról. (Ford. Kulcsár Péter.) In: ME 10–31. (a továbbiakban: Brodarics) 29–30.; Istvánffy Miklós: A magyarok történetéből. (Ford. Juhász László.) In: ME 56–76. (a továbbiakban: Istvánffy) 73.; Perjés, i. m. 344–346., 381–383.

⁵ Brodarics, i. m. 29.; Istvánffy, i. m. 72–73.; Barta Gábor: A Sztambulba vezető út (1526–1528). Bp., 1989. (Gyorsuló idő; a továbbiakban: Barta) 7–9.

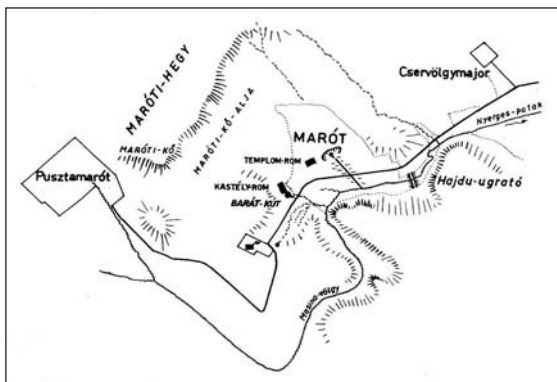
⁶ Brodarics, i. m. 29.; Schmidt Zsuzsa: Maróti csata, 1526. szeptember 13–15. (A Mohács utáni napok, különös tekintettel a maróti csatára.) Nyergesújfalú, 2007. (Helytörténeti olvasókönyv 3.; a továbbiakban: Schmidt) 10–11.

⁷ Sörös Pongrác cím nélküli cikke a Századok 46. évfolyamában (1912), 782–783. p.; a korábbi, általános véleménye: Hrenkó Pál: A pilismaróti Dobozy-legenda nyomában. In: Dunakanyar. 1978/1. sz. (14. sz.) 74–90. (a továbbiakban: Hrenkó) 77–79.; Schmidt, i. m. 13–14.

⁸ Brodarics, i. m. 29.; Verancsics Antal: A Magyarországon legutóbbi László király fiának, Lajos királynak születése óta esett dolgok emlékezete. In: ME 37.; Zermegh János: Emlékirat a Ferdinánd és János, Magyarország királyai között történt dolgokról. In: Krónikáink magyarul. III/2. Válogatta és fordította Kulcsár Péter. Bp., 2007. (Történelmi források III.) 137–164. (a továbbiakban: Zermegh) 137.

pontosítással hovatovább tökéletesen ráillenek a gerecsebeli Maróra, míg az Esztergom szomszédságában fekvő faluval vagy tágabb környezetével való azonosítás helytállósága jóformán kizárható. Az ugyancsak az előbbi településre igaz, hogy a kérdéses időszakban az esztergomi érsekség birtoka volt, de a század elején a magyar egyház fejének mindkét helyen állt egy-egy szép nyaraló- és vadászháza/kastélya. Egészen pontosan az egyik – az Esztergom megyei Marót esetében – a falu közvetlen közelében vagy szélén, illetve a másik Esztergom és a pilisi Marót között, az érseki székvárostól délkeletre, szintén egy kiterjedt erdőség közepén. Az utóbbi főpapi nyaraló azonban kelet felől, a mai Pilismarót irányából a Dunáig húzódó magas hegyek miatt csak roppant nehezen közelíthető, és aligha valószínű, hogy területe, határa valaha is oda tartozott volna.⁹ A kérdést Marót-pusztá javára – úgy véljük, minden kétséget kizáróan – azon adatok döntik el, melyek szerint egyfelől az ütközet a Vértesben, másrészt pedig Héreg szűkebb térségében folyt le. Az elpusztult falu, mint említettük, a Gerecseben feküdt, a hegység mai elnevezését a középkorban ugyanakkor még nem használták; egyes, másfelé, kissé távolabb eső részeit Rögösnek, illetve Cser-erdőnek nevezték. Nyugati, déli hegycsoportjait ellenben a szomszédos és igen hasonló Vértes részének tekintették; Oláh Miklós 1536-ban lejegyzett, *Hungaria* című országleírásában egyenesen azt találjuk, hogy a Vértes Esztergom városánál kezdődik, és dél felé a Bakony vonulataiig nyúlik el.¹⁰ Ezen régi tájszemléleti felfogás létét és általános voltát közvetve a már egyértelműen a Gerecsehez tartozó Vértesszőlős és Vértestolna községek – igaz, ebben a formájukban későbbi – nevei is alátámasztják. A – tehát a jelen fogalmaink szerinti – gerecei Marót ugyanakkor a ma is létező Héreg falu közvetlen szomszédja volt észak felől, mi több, az érseki vadászkastély/palota romja mellett a régészek egy kisebb mesterséges tó kiszáradt medrét és gátjának nyomait is megtalálták, ami tökéletes egybeeseng Verancsics fenti közlésével.¹¹

1526. szeptember közepén tehát itt, a Gerecse hegység szívében, a sűrű erdőktől körülvelet Maróton és határában gyűlt össze, és próbálta biztos menedéket remélve átvészelni a vérzivataros napokat a török portyázók elől tömegesen menekülő környékbeli lakosság. Zömében Pilis, valamint Esztergom és Fejér megye dunántúli részének településeiről és majorságai-ból, közelebről Tinnye, Zsámbék, Tárnok, Etyek, Bicske, Gyermely és Csolnok falvakból és vidékükről, túlnyomó többségében jobbágyok, szabad parasztok, de csekélyebb számban hadviselésben jártas emberek, katonák, végül Budáról vagy annak testvérvárosai-ból ide húzódott, erre tévedt polgárok is lehetek közöttük. Sokan – így szállítva-menekítve idősebb családtagjaikat és kisgyermeküket, illetve ingó vagyontárgyaikat – szekerekkel és egyéb fogatolt járművekkel jöttek Maróra. Ezekből, azokat vélhetően összeláncolva és talán az erdő fáiból, helyben legyártott deszkákkal meg is erősítve, a falu melletti mezőn, a Bajót, illetve Bajna felé vezető út északi oldalán hevenyészett székértábor alakítottak ki.¹² Nyilván felettebb kemény, keserves munkával táboruk köré árokkal és sánccal külső védőgyűrűt is vontak, tehát alaposan felkészültek és gyaníthatóan végső-kig el voltak szánva egy esetleges küzdelemre. A szekérvár és az azt körbefogó sánc/árok-védőmű alkalmasint nyugat felől az érsek vadászkastélyára támaszkodhatott, amely valamiféle erődítéssel nemkülönben rendelkezett, és ott is számosan várták a veszedelem elmúltát.

Az egykori Marót falu és környékének térképe

⁹ Zolnay László: Esztergomi érsekek palotái a középkorban. In: Művészettörténeti tanulmányok. A Művészettörténeti Dokumentációs Központ évkönyve 1959–60. Szerk. Dávid Katalin, Németh Lajos. Bp., 1961. 218–222.; Horváth István–H. Kelemen Márta–Torma István: Komárom megye régészeti topográfiája. Esztergom és a Dorogi járás. (Magyarország régészeti topográfiája 5.) Főszerk. Gerevich László. Bp., 1979. (a továbbiakban: KMRT) 219–221., 268–269. (Esztergom, 8/115–116.; Nyergesújfalú, 15/12–13.)

¹⁰ Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. II. Bp., 1987. 207.; Oláh Miklós: Hungaria. Athila. A Hungáriát ford. Németh Béla. Bp., 2000. (Millenniumi magyar történelem. Források.) 25.; Hrenkó, i. m. 82–83., 86.

¹¹ KMRT 270. (Nyergesújfalú, 15/14.); Schmidt, i. m. 14.

¹² Brodarics, i. m. 29.; Zermegh úgy tudja, még a mohácsi csatából megmenekült nemesek is voltak a táborban: Zermegh, i. m. 137.; Schmidt, i. m. 15–16.

Brodarics István a túlélők beszámolóján alapuló közlése szerint mintegy 25 000 főre tehetnénk a Maróton összezsúfolódtó tömeget, ez azonban irreális, aligha hihető számnak tűnik. Van ráadásul egy másik, sajnos azonban nem bizonyosan ide köthető és nem is kellően egyértelmű adatunk is; Zárai Jeromos egy október végén kelt levelében azt írja, hogy körülbelül 6000 paraszt egy „Pacos” nevű helyen erődítést csinált, amit aztán Pargali Ibrahim nagyvezír serege élén elfoglalt, és az ott lévőket, mert a harc során unokaöccse is elesett, még a csecsemőknek sem kegyelmezve, mind egy szálíg lemészároltatta.¹³ Jóllehet a tragikus esemény helyszínéként megjelölt „Pacos” nyilvánvalóan még csak nem is hasonlít a Marót névre, ilyenformán esetleges félrehallásra vagy elírásra se nagyon gondolhatunk, sőt, szerfelett csábító az ötlet, hogy azt a törökök szeptember eleji Tolna megyei pusztításaival kapcsoljuk össze, jelesül, a helynevet – a szultáni hadak által kétségtelenül útba ejtett – Pakssal azonosítsuk; mindamellert elképzelhetőnek tartjuk, hogy Zárai értesülései valójában mégiscsak a maróti csatára és előzményeire vonatkoznak. A horvát nemes missilisének elbeszéléséből azt tetszik ki ugyanis, hogy a „Pacos”-i harcokra Esztergom várának – a szintén Ibrahim pasa jelenlétében, személyes vezérlete alatt lefolyt – sikertelen ostromát követően, tehát valamikor szeptember 15. tájt került sor, ami tehát az említett tolnai várossal való azonosítást kizárja, lévén a nagyvezír, miután 20-án délelőtt átkelt Pestre, a Duna–Tisza között vonult ki az országból.¹⁴ Zárai a nagyvezír-beglerbég unokaöccsének a „Pacos”-i erődítés megvívása során történt elcsérelésére vonatkozó információja ugyanakkor talán összefüggésbe hozható egy másik fontos, alább hivatkozott forrásunk érdekes adatával. A levélből kiderül egyébként az is, hogy Zárai az 1526-os harcok egyetlen eseményének sem volt szemtanúja, így értesülései másodkézből, esetleg nem a legpontosabb hírközlőktől származtak. Érdemes megjegyeznünk továbbá azt is: az olasz nyelvű levél csak átirásban maradt fenn, ilyenformán a „Pacos” alak másolási hibából is eredhet. Mi magunk elképzelhetőnek, sőt, valószínűbbnek tartjuk, hogy Zárai ezen tudósítása a Maróton történetekre vonatkozik, vagy esetleg egy másik, korábban, Paksnál lezajlott összecsapás eseményeivel, illetve körülményeivel való összekeverésén alapul. Más – és külön figyelmet érdemlő – kérdés azonban, hogy miként kell értelmeznünk forrásunk rövid megfogalmazását, miszerint a kérdéses helyen „*mintegy 6000 paraszt erődítést csinált*”. Ebből ugyanis korántsem következik egyértelműen az, hogy csupán ez a néhány ezer ember gyűlt össze és vert táborn Maróton, a tényleges létszám, a konkrét fizikai munka elvégzése kapcsán említett férfiak (és nők?) családtagjait és az egyéb odamenekülteket hozzávéve, ennek többszöröse, végső soron akár a Brodarics művében olvasható 25 000 fő is lehetett. Vélekedésünk szerint a valós szám mégis inkább az előbbihez állt közelebb, hozzávetőleg 13 000, legfeljebb 16 000 ember, máskülönben felettébb nagy, a korabeli Buda, az ország messze legnépesebb városának lakosságát kitevő tömeg tartózkodott Maróton e végzetes szeptemberi napokban.¹⁵ Ez alapján bátorodhatunk talán az erődítés kiterjedésének megbecsülésére is: az vélemezhetően jócskán meghaladta a három hektárt. Bár kútfőink nem tesznek róla említést, igen kevésbé valószínű, hogy a török portyázók miatt útra kelt jobbágyok, módos parasztok és nemesek ne hozták volna magukkal terelhető haszonállataikat, főként marháikat és juhaikat, annál is inkább, mert joggal sejtették, mind maguknak, mind az összeverődött emberseregnek tartósan tetemes mennyiségű élelemre lesz szüksége. Nem mellesleg azt is tudhatták, hogy az óriási méretű pusztítás okán villámgyorsan magasba szökni, és jó ideig emelkedőben lesz az élelmiszerek, kivált a gabonafélék és az előállat ára, ezért a szerencsések a béke helyreálltával jelentékeny haszonra tehetnek szert. Ekképpen a hamarjában emelt szekértábor-erődítés sáncain belül és a környező maróti és héregi legelőkön, valamint erdőkben legkevesebb több tucatnyi ló, marha és juh legelészhetett 1526. szeptember közepén.

Az Esztergom vármegyében pusztító, portyázó török csapatok alkalmasint szeptember 12-én, esetleg az előző napon, minden bizonnyal Bajna – a ma is használatos, a Gerece csúcsa alá vezető, nagyjából kelet-nyugati irányú úton –, vagy dél, Héreg felől értek Marót határába, és fedették fel a táborn. Előbb feltehetően – ha Istvánffy Miklós kései, a század legutolsó éveiben papírra vetett értesülése helytálló – mindenkinek bántatlanságot és szabad elvonulást ígérve igyekeztek kicsalogatni az erődből az ott lévőket, ez azonban nem vezetett eredményre.¹⁶ Ekkor támadták meg az erődítést, de minthogy

¹³ In: Mohács. Szerk. B. Szabó János. Bp., 2006. (Nemzet és Emlékezet.) 111–116. (a továbbiakban: *Zárai*), a vonatkozó rész: 114. A levelet *Erdősi Péter* tette át magyarra, aki az eredeti szövegben lévő „Pacos”-t – kissé önkényes módon – Marótra cserélte fordításában.

¹⁴ *Zárai*, 113–114.; *Perjés*, i. m. 435–436.

¹⁵ A témával foglalkozó munkák szerzőinek többsége hajlamos elfogadni a Brodaricsnál szereplő óriási, 25 000-es számot. *Jászay*, i. m. 19.; *Horváth Mihály*: Magyarország történelme. III. Pest, 1871.² 420.; *Kápolnai [Pauer István]*: A mohácsi hadjárat 1526-ban. In: *Hadtörténelmi Közlemények*. 2. (1889) 459.; *Perjés*, i. m. 433.; *Szakály Ferenc*: A mohácsi csata. Bp., 1981.³ (Sorsdöntő történelmi napok 2.) 38.

¹⁶ *Istvánffy*, i. m. 73.

létszámuk szinte töredéke lehetett a magyarokénak, és főként mert azok meglepően bátran, szilárd elszántsággal védekeztek, továbbá puskáik is voltak, csakhamar feladták a kemény kézítusát, és visszavonultak. Rendezvén soraikat és kiegészülve más, időközben odaérkezett lovasosztagaikkal, újult erővel indultak rohamra a védők ellen, de mindhiába, ismét számottevő veszteségeket szenvedve voltak kénytelenek visszahátrálni a sáncokról. Az első nap során alighanem még többször is támadást intéztek a – mint láttuk – igen nagy területű tábor egyik-másik oldala ellen, de mindannyiszor kudarcot vallottak, és csak veszteségeik növekedtek. Végül segítségért küldtek a fővezérlethez, Budára.¹⁷ Küldönceik 13-án este vagy másnap hajnalban értek a székvárosba, mert a szultán parancsa értelmében egy fel-tűnően erős, nagy létszámú csoportosítás már 14-én kora reggel elindult a Gerecse hegyei közé. Szulejmán és a török vezérkar döntése, illetve az annak nyomán a csapat parancsnokának kiadott szigorú utasítás, mely szerint azt mindenáron el kell foglalni, gyakorlatilag megpecsételte a maróti szekértáborba szorult szerencsétlen magyarok sorsát. Az erősítés 5-600 janicsárból, valamint 5-10 000 lovasból állt, és néhány löveget is vitt magával. Ezek viszonylag könnyű – hozzávetőleg 1,4 kg-os, 7 cm átmérőjű golyókat tüzelő – skorpíó-, vagy, másik hazai kútfőnk szerint; némileg nehezebb, úgynevezett sólyomágyúk voltak.¹⁸ A seregetest, minthogy Buda és Marót távolsága a legrövidebb, a hegyeken át vezető útvonalon is eléri az 50 km-t, legkorábban másnap, 15-én, virradat táján érkezhetett meg az erősítéshez. Ibrahim Zárai Jeromos közléseivel ellentétben bizonyosan nem tartott a különítménnyel, azt ugyan is a szultáni hadinapló a csoportosítás odavezénylése kapcsán okvetlenül megjegyezte volna, ugyanakkor épp e forrásból tudjuk, hogy a nagyvezír még 14-én is a szultán oldalán, a székváros mellett tartózkodott. A – tehát legkevesebb 6000 főnyi – török sereg egyesülvén az addig a magyarokat ostromzár alatt tartó csapategységgel, azonnal megrohanta az erődöt. Az oszmán haderő méltán híres és elit csapatnemének tartott, jobbára minőségi puskákkal felszerelt janicsárság és az ágyúk pusztító tüze gyorsan megtörte és szétzilálta a védők ellenállását, majd – a harc harmadik napján – meghozta a győzelmet. Az elkeseredett, kíméletlen küzdelemben a törökök is érzékeny, számottevő veszteségeket szenvedtek.

Valószínűleg itt és ekkor, a maróti tábor végőrájában esett el egy magyar puskagolyótól eltalálva az a magas rangú török főtiszt, akinek halálát Gyöngyösi Gergely rendgenerális a pálosok történetéről írt munkájában megörökítette.¹⁹ Nem lehetetlen, hogy a török hadvezetés őt állította a különítmény vezéri posztjára, és talán egyazon személy volt Ibrahim pasa Zárai Jeromos által említett rokonával. Gyöngyösi szerint az előljáró tetemét, akinek halála nagyon elkeserítette a szultánt, visszavitték Budára, és ott temették el. Népszerű főtisztjük lelövése és számos más halottjuk alighanem csak fokozta a törökök dühét és vérszomját, így azon kevesek kivételével, akiknek sikerült gyűrűjükből kitörve az erődökből menekülni és elrejtőzni üldözőik elől, tekintet nélkül korra, nemre és rangra, csaknem mindenkit lemészároltak. A magyar források szerint a tábor elfoglalásakor a győztesek senkinek sem kegyelmeztek, valamennyi kezükre került magyart megölték, valószínűbbnek tűnik azonban, hogy, miként a szultáni napló utal rá, néhányuknak, feltehetően az összecsapásba és a sokáig tartó öldöklésbe belefáradva, vagy mert némelyikükért jó pénzt reméltek, meghagyták az életét.²⁰ Ha ez így történt is, rájuk bizonyosan nemkülönben mostoha, kegyetlen jövő várt: szíjra fűzték és rabszolgaként elhurcolták őket az országból. A törökök természetesen a Maróton fellelhető anyagi javakról, ingóságokról sem feledkeztek meg: alaposan felforgatták és teljesen kifosztották a tábor, a kastélyt és a falut is, majd, miután felgyújtották azokat, zsákmánnyal bőven megrakottan visszatértek Budára.

A pusztamaróti csata süttői mészkőből készült emlékműve
(Kovács György fertőhomoki szobrászművész alkotása, 2003)

¹⁷ *Brodarics*, i. m. 29.; *Istvánffy*, i. m. 73.; *Jászay*, i. m. 19.

¹⁸ *Istvánffy*, i. m. 73.; *Zermegh*, i. m. 137.; *Schmidt*, i. m. 16.

¹⁹ *Gyöngyösi Gergely*: I. Remete Szent Pál Remete Testvéreinek Élete. Ford. *Árva Vince, Csanád Béla, Csonka Ferenc*. Pilisszántó, 1998. (Varia Paulina III.) 178.

²⁰ *Brodarics*, i. m. 29.; *Zermegh*, i. m. 137.; Szulejmán naplója, 177.

Az áldozatok számában az augusztus 29-i csatához mérhető, így „Kis Mohács”-nak is nevezhető maróti tragédia emlékét – elég talán Dobozi Mihály hőstettének számos módon megörökített történetére utalnunk – élénkén megőrizte a történetírás, a néphagyomány, valamint a művészet. A Pilisi Parkerdő Rt. 2003 nyarán az erőd tábor és a középkori Marót falu helyének közelében, az onnét a földúton körülbelül 2,3 km-re keletre található, a kirándulók által jól ismert pusztamaróti (helyesebben marót-pusztai) tisztáson méltó emlékművet állított a csata sok ezer áldozatának tiszteletére.

Kádár Tamás

A vasgyártás fejlődése Gömör vármegyében a kezdetektől az ózdi vasgyár megalapításáig

A Kárpát-medence északi hegyvonulatai ércekben gazdagok. Ez teremtette meg a lehetőséget a bányavárosok, később pedig az iparvárosok létrejöttének. A vasgyártás Magyarországon több száz éves múltra tekint vissza. Ennek centruma az észak-borsodi vasvidék, azon belül a mai Ózd közigazgatási területére eső Vasvár volt (a város vasgyártásban betöltött szerepe egy külön tanulmány témája lehetne).

A vasércbányászat kezdete a IX. századig nyúlik vissza. Az államalapítás korától a bányák nem a földbirtokhoz tartoztak, hanem közvetlenül a király főúri jogának voltak alárendelve. Bár uralkodói privilégium volt, hamar megjelentek a bányászattal foglalkozó jobbágyok és zsellérek is, kik e tevékenységükkel a földesúri üldöztetést kockáztatták. Az 1523. évi XXXIX. törvénycikkben végül kimondták a bányaművelési szabadság elvét, és ez utat nyitott a bányászat fejlődésének. Jolsván 1585-ben már vas-hámoros céh működött, ahol *mozgó kemencék*ben kézfűvő és kalapács segítségével dolgozták fel a nyersvasat. Idővel, mivel egyre nagyobb igény mutatkozott a vastermékek iránt, a mozgó kemencéket a folyóvölgyekben, különösen vízések mentén elhelyezett *tótkemencék* váltották fel (az elnevezés arra a népcsoportra utal, mely ezt a hivatást űzte), amiknél már vízi erő felhasználásával működötték a vasolvasztásnál és -finomításnál alkalmazott fűvókat, kalapácsokat. A kovácsoltvasat attól fogva már közvetlenül állították elő az ércből.

A vas- és ezzel együtt a kézműipar fejlődésének következő periódusát az adta, amikor 1600 körül Zrínyi György (a szigetvári hős, Zrínyi Miklós fia) indítványozta, hogy a könnyű hadi öltözetet vaspáncélra cseréljék fel.

A XVII–XVIII. században dúló háborúk, és legfőképp a Rákóczi-szabadságharc miatt a páncéling, valamint a fegyvergyártás újabb lökést adott hazánk vasiparának. Rákóczi stratégiai szempontból fontos szerepet szánt a gömöri vasiparnak. Lányi Pál sajtógömöri földbirtokost vasipari felügyelőnek nevezte ki, aki olvasztókemencéket létesített Nagyrócén és Rédován (1899-től Sajóréde), valamint Dobsinán kardgyárat helyezett üzembe a fejedelem parancsára. A század folyamán a Rima, a Murány és a Sajó folyók völgyében egyre több vagyonos nemes is bekapcsolódott az iparágba. 1767-ben özv. Jekelfalusyné megalapította a Rimabrezói Vasművet, mely a szükséges vasércet a Rimabányához tartozó Rudnó-völgyből, majd a rákosi bányákból kapta. A vállalkozás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, így a tulajdonos eladta a hozzá tartozó bánya- és erdőbirtokkal egyetemben Malatinszky Mátyás rimabrezói birtokosnak, valamint Czibur és Katzer nevű jolsvai kereskedőknek. Ők hárman 1783-ban Likéren hárommal egészítették ki a vasolvasztót. 1790-ben aztán mindkét vasmű Malvieux Lajos György bécsi kereskedő tulajdonába került, aki nagyolvasztót állított fel Rimabrezón, továbbá 147 német munkást telepített a térségbe. Fia, Malvieux Mátyás 1802-ben vette át a családi vállalkozást, egészen a Rimai Coalitio megalakulásáig. A másik nagy vasmű a nyustyai olvasztó, melyről csak annyit lehet tudni, hogy a Kubinyi család tulajdonában volt. Végezetül említést érdemelnek a Sturman család vasművei is, kiknek a XVIII. század közepétől Szirkén vasércbányái, a Rima és Murány folyók mentén pedig 10 olvasztója és hámora volt.

A napóleoni háborúk negyedszázada idején a hadsereg igényei egy szerény ipari fejlődést tettek lehetővé. A háborús konjunktúra hatása a fegyvergyártás alapjául szolgáló vaskohászatban figyelhető meg leginkább. A harcok elmúltával Gömör vármegye vasműveinek termékei országszerte jó hírnévre tettek szert, ugyanakkor értékesítésüket rendkívüli módon megnehezítették a rossz utak, a hitelügy szervezetlensége, a kiviteli tilalom, valamint a bécsi kormány azon törekvése, hogy minden erővel